

Naslov članka/Article:

Nadarjeni učenci in delo z njimi v osnovni šoli

WorkingWith Gifted and Talented Students in Elementary School

Avtor/Author:

Majda Vehovec

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vodenje v vzgoji in izobraževanju 40, 2/2018, letnik 16

ISSN 1581-8225 (tiskana izdaja)

ISSN 2630-421x (spletna izdaja)

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2018

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vodenje-v-vzgoji-in-izobrazevanju/>

Nadarjeni učenci in delo z njimi v osnovni šoli

Majda Vehovec

Osnovna šola Šenčur

Z uvedbo devetletne osnovne šole v Sloveniji je delo z nadarjenimi učenci postalo zakonska obveznost. Smernice za delo z nadarjenimi učenci so bile predstavljene v *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011* (Krek in Metljak 2011), Zakon o osnovni šoli pa je delo z njimi tudi zakonsko opredelil. Določen je postopek evidentiranja in prepoznavanja nadarjenih učencev, opredeljeno je delo z njimi, izvedba in umestitev izvedbe v program pa sta avtonomija šole. V praksi so se tako učitelji kot ravnatelji ob uvedbi devetletne šole pri delu z nadarjenimi znašli pred različnimi težavami. Raziskava, ki je zajela 114 ravnateljev, je pokazala, da je šolam s pomočjo izobraževanja, organiziranega za ravnatelje, šolske svetovalne delavce in učitelje, uspelo uveljaviti in izvajati program dela z nadarjenimi. Kasneje izvedena raziskava med učitelji pa kaže, da strokovni delavci usposobljenost za delo z nadarjenimi učenci ocenjujejo kot zadovoljivo, opozarjajo pa na težave pri pomenskem ločevanju med nadarjenimi in učno uspešnimi učenci ter na to, da so slabo seznanjeni s kompleksnostjo te problematike.

Ključne besede: nadarjenost, nadarjeni učenci, učno uspešni učenci, delo z nadarjenimi učenci

Uvod

Leta 2011 izdana *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (Krek in Metljak 2011) prinaša več novih rešitev in pogledov, ki temeljijo na evalvaciji obstoječega stanja pri nas in na primerjavi z drugimi, uspešnimi šolskimi sistemi v Evropi. Med splošnimi cilji vzgoje in izobraževanja velja še posebej izpostaviti zagotavljanje pogojev za doseganje odličnosti pri posameznikih, ki so nadarjeni na različnih področjih:

- splošnem intelektualnem,
- ustvarjalnem,
- učnem (jezikovnem, matematičnem, družboslovnem, naravoslovnem, tehniškem),
- umetniškem (glasbenem, likovnem, dramskem, literarnem),
- telesno-gibalnem.

Temeljni cilj slovenskega šolskega sistema mora biti celovito doseganje kakovostnega znanja in izobraženosti v vseh razsežnostih (Krek in Metljak 2011), pri tem pa je poseben poudarek treba nameniti delu z nadarjenimi učenci.

Zahteva po posebnem pristopu pri delu z njimi je zapisana v Zakonu o osnovni šoli (ZOSN),¹ kjer je navedeno, da je treba sistematično in načrtno spodbujati razvoj nadarjenih otrok. Kurikulum predvideva celostno načrtovanje spodbujanja nadarjenih, za izvedbo pa je odgovorna osnovna šola, ki naj bi zagotovila ustrezno usposobljene strokovne delavce za pripravo, izvedbo in evalvacijo programov za nadarjene učence. To zahteva tudi posebno organizacijo šolskega dela, kar šole rešujejo na različne načine.

V večini evropskih držav pa tudi širše nadarjenim učencem posvečajo veliko pozornost (Eurydice 2006; Győri 2011). Največji podarek je posvečen zgodnjemu odkrivanju nadarjenih, diferenciaciji in individualizaciji dela pri pouku ter posebnim dejavnostim, ki so namenjene nadarjenim otrokom. Omeniti velja še velik pomen dodiplomskega in stalnega strokovnega izobraževanja učiteljev, ki v nekaterih državah za delo z nadarjenimi učenci potrebujejo posebno licenco.

V Sloveniji obstaja od uvedbe devetletke več različnih modelov in praks dela z nadarjenimi učenci (Bezić 2001). Šole se pri svojem delu srečujejo s težavami, ki so posledica različnih dejavnikov (neustrezna kadrovska zasedba, pomanjkanje sredstev, pomanjkanje specialnih znanj, odklonilen odnos učiteljev do dela z nadarjenimi). Kot osnovo za odkrivanje nadarjenih učencev in delo z njimi uporabljamo Renzullijev teoretični model nadarjenosti, v katerem se pokaže splet nadpovprečnih sposobnosti, ustvarjalnosti in osebnih lastnosti posameznika (Žagar v Bezić 2006).

Izhodišča za delo z nadarjenimi izhajajo iz sodobnega pojmovanja nadarjenosti. Odkrivanje nadarjenih učencev je del sistema devetletne osnovne šole in poteka v treh stopnjah (evidentiranje, prepoznavanje, seznanitev in mnenje staršev).

Zakonska in strokovna podlaga za delo z nadarjenimi učenci

Pri nadarjenosti gre za kompleksen, razvojno dinamičen in kontekstno pogojen pojav, ki je rezultat interaktivnega delovanja bioloških, psiholoških, pedagoških in psiho-socialnih dejavnikov ter

¹ *Uradni list Republike Slovenije*, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13 in 46/16 – ZOFVI-K.

v najširšem pomenu predstavlja izjemne človeške potenciale ali dosežke (Juriševič 2012). Zakon o osnovni šoli opredeljuje tudi organizacijo pouka in določa, da učitelj od 1. do 9. razreda pri pouku in drugih oblikah organiziranega dela diferencira delo z učenci glede na njihove zmožnosti (notranja diferenciacija). Teoretično to pomeni, da se nadarjenim učencem pri vseh predmetih omogoči najboljše možnosti za razvoj znotraj oddelka. Učencem zakon omogoča tudi hitrejše napredovanje (ZOsn, 79. člen), in sicer jim šola na predlog staršev, učiteljev ali šolske svetovalne službe omogoči, da osnovnošolsko obveznost končajo prej kot v devetih letih.

Bela knjiga iz leta 2011 je skrb za nadarjene učence opredelila kot splošni cilj vzgoje in izobraževanja. Prav vsa v njej zapisana načela v zvezi z nadaljnjim razvojem osnovne šole ponujajo osnovo za delo z nadarjenimi učenci, med cilji osnovne šole pa je natančno opredeljeno, da mora zagotavljati možnost za razvoj nadarjenosti na različnih področjih ter z ustrezno pomočjo in s spodbudami učencev prispevati h kar najboljšemu razvoju vsakega posameznika v skladu z njegovimi sposobnostmi in nadarjenostjo (Krek in Metljak 2011, 118).

V 11. členu Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-H)² je izobraževanje nadarjenih učencev opredeljeno takole:

Nadarjeni učenci so tisti, ki kažejo visoko nadpovprečne sposobnosti mišljenja ali izjemne dosežke na posameznih učnih področjih, v umetnosti ali športu. Šola jim zagotavlja ustrezne pogoje za vzgojo in izobraževanje, tako da jim prilagodi vsebine, metode in oblike dela ter jim omogoči vključitev v dodatni pouk, druge oblike individualne in skupinske pomoči ter druge oblike dela.

Programska skupina za svetovalno delo v vrtcih, šolah in domovih je pripravila dokument »Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci«, ki je bil potrjen leta 1999 in opredeljuje temeljna načela za delo z nadarjenimi in predlaga oblike dela z njimi. To je teoretični okvir za odkrivanje nadarjenih učencev in delo z njimi. V njem so zapisana izhodišča za odkrivanje nadarjenih učencev in delo z njimi ter model za odkrivanje nadarjenih učencev in delo z njimi. Navedene so najpomembnejše naloge, opredeljeni nosilci, izvajalci in sodelavci, predlagane metode in oblike dela ter okvirni čas, ki omogočajo kar najboljšo izvedbo naloge. Dokument te-

² Uradni list Republike Slovenije, št. 87/11 in 40/12 – ZUJF.

melji na eni najpogosteje uporabljenih definicij nadarjenih otrok (»Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci« 1999, 4): nadarjeni ali talentirani so tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji, v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali potencialne na intelektualnem, ustvarjalnem, specifično akademskem, vodstvenem ali umetniškem področju in poleg rednega šolskega programa potrebujejo posebej prilagojene programe in dejavnosti. Ta definicija navaja tri značilnosti nadarjenosti (Žagar v Bezić 2006, 12):

- nadarjenost je lahko splošna ali specifična (za specifično nadarjenost se je uveljavil izraz talentiranost);
- nadarjenost je lahko dejanska (izražena v dosežkih) ali potencialna;
- nadarjeni učenci potrebujejo poleg rednega učnega programa še posebej prilagojene programe in dejavnosti.

Med nadarjene ali talentirane uvrščamo tako otroke z visokimi dosežki kot tiste s potencialnimi zmožnostmi za take dosežke. Dosežki so mogoči na različnih področjih (»Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci« 1999):

- splošna intelektualna sposobnost,
- specifična akademska (šolska) zmožnost,
- ustvarjalno ali produktivno mišljenje,
- sposobnost vodenja,
- sposobnost za vizualne in tako imenovane izvajalske umetnosti.

Dokument »Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci« (1999) opredeljuje tudi terminološko razliko med izrazoma nadarjen in talentiran. Izraz nadarjenost označuje visoko splošno sposobnost, ki omogoča doseganje izjemnih rezultatov na več področjih hkrati, izraz talentiranost pa visoke specifične sposobnosti, ki omogočajo uspeh na posebnih področjih. V komunikaciji o nadarjenih velja to terminologijo smiselno uporabljati Model, ki ga uveljavlja ta dokument, predpostavlja, da so posamezniki lahko nadarjeni na različnih področjih, zato je odstotek nadarjenih učencev višji (15–20 %) od tradicionalnih 3–5 % (Juriševič 2012).

Delo z nadarjenimi učenci bi se moralo začeti čim bolj zgodaj in bi moralo biti vpeto v vse faze šolskega dela, pri odkrivanju nadarjenih učencev pa sodelujejo vsi pedagoški delavci in šolska

svetovalna služba. Po potrebi se šole povezujejo med seboj ter k sodelovanju pritegnejo strokovnjake drugih ustanov.

Termin »odkrivanje nadarjenih učencev« označuje celoten proces, ki vključuje evidentiranje, prepoznavanje ter seznanitev in pridobitev mnenja staršev. Odkrivanje praviloma poteka v prvem in drugem triletju, po potrebi pa ga ponovimo še v tretjem. Tako lahko vsem nadarjenim zagotovimo enake možnosti, da jih odkrijemo. Poleg pravočasnega odkrivanja nadarjenih učencev in organiziranja različnih diferenciranih oblik dela z njimi je treba nadarjene kontinuirano spremljati. Gre za spremljanje celovitega razvoja nadarjenih na vseh področjih osebnosti. Osebne podatke nadarjenih učencev vodi šolska svetovalna služba v sodelovanju z razrednikom in učitelji, ki jih učijo.

Učinkovita skrb za nadarjene učence zahteva ustrezne materialne in kadrovske pogoje ter stalno strokovno izpopolnjevanje strokovnih delavcev na področju odkrivanja nadarjenih in dela z njimi, predvsem pa ustrezno dodiplomsko izobraževanje učiteljev. Skrb za nadarjene učence je del programa šole, pomemben del njenega načrta in vizije ter tako tudi pomembna naloga vodstva šole in vseh strokovnih delavcev.

Odkrivanje nadarjenih učencev je strokovno zahtevno opravilo. V postopku sodelujejo učitelji, šolska svetovalna služba, starši in po potrebi zunanji strokovnjaki. V svetu ni enotne metodologije za odkrivanje nadarjenih, dogaja se celo, da v eni državi uporabljajo različne metode prepoznavanja nadarjenih.

Oblike dela z nadarjenimi učenci

V prvem triletju poteka delo z nadarjenimi učenci predvsem v okviru matičnega razreda, v oblikah notranje diferenciacije in individualizacije pouka, priporočljivo je le občasno krajše ločevanje nadarjenih učencev (npr. pri samostojnem učenju, dodatnem pouku, različnih interesnih dejavnostih).

V drugem in tretjem triletju naj bi se delo z nadarjenimi razširilo še na nekatere druge oblike, ki jih večinoma organizirajo v okviru fleksibilne in delne zunanje diferenciacije. V skladu z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOVFI)⁵ je mogoče za nadarjene učence uporabiti tudi pol ure individualne in skupinske pomoči tedensko na oddelek.

⁵ *Uradni list Republike Slovenije*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr. in 25/17 – ZVaj).

Pregled dela z nadarjenimi učenci v mednarodnem prostoru nam pokaže, da se metode dela v posameznih državah razlikujejo, prav povsod pa jim je namenjena posebna skrb. Najbolj razširjen pristop je zgodnje odkrivanje nadarjenih (*fast tracking*) (Eurydice 2006).

Pogoste so tudi naprednejše/višje dejavnosti (*advanced*) in diferenciacija (*differentiated provision*), ki jo izvajajo v heterogenih ali homogenih skupinah, in zunajšolske dejavnosti v homogenih skupinah.

Drugi posebni ukrepi, kot so centri za nadarjene otroke, njihove starše in učitelje ali posebno omrežje, obstajajo v polovici vseh držav, zajetih v raziskavo (Eurydice 2006).

Delo z nadarjenimi učenci je zagotovo najbolj kompleksna faza celotnega koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci. Programa za delo z nadarjenimi učenci ni mogoče v celoti določiti, ampak se je treba sproti prilagajati njihovim potrebam. Pri tem je treba upoštevati načela koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci in prizadevanje za razvoj splošnih in posebnih kompetenc, ki jih bodo učenci potrebovali za nadaljnje delo:

- razvijanje kompetenc in znanj informacijsko-komunikacijske tehnologije,
- razvijanje kompetenc maternega jezika,
- razvijanje kompetenc tujega jezika,
- razvijanje socialnih veščin,
- razvijanje samostojnosti in odgovornosti,
- razvijanje univerzalnih vrednot.

Hkrati s prilagajanjem izobraževalnega procesa je treba veliko pozornosti nameniti skrbi za celostni osebni razvoj učencev, torej delu na osebni in socialni področju.

Za vsakega prepoznanega nadarjenega učenca je treba pripraviti individualiziran program dela. Pomembno je, da individualizirani program oblikujemo tako, da spodbuja in razvija znanja na učenčevih močnih področjih, hkrati pa ne zanemarimo drugih področij, ki jih prav tako vključimo vanj. Ne moremo pričakovati, da bodo vsa področja enako primerna za vse učence. Programe je treba oblikovati tako, da učencem ponudimo predvsem vsebine, ki niso del rednega kurikula.

Pri delu z nadarjenimi lahko uporabimo različne oblike individualizacije in diferenciacije, tako pri rednem delu v razredu kot pri drugih dejavnostih: na interesih učencev zasnovano projektno

delo, prehajanje med poukom (oblika diferenciacije, pri kateri nadarjeni učenci v skladu s svojimi učnimi potrebami prehajajo od učne dejavnosti, ki jo vodi učitelj, k samostojno izbrani dodatni dejavnosti).

Za nadarjene učence šole organizirajo različne dejavnosti v okviru razširjenega in nadstandardnega programa.

Učitelji si pri pripravi vsebin za nadarjene učence lahko pomagajo z različnimi metodami (Heacox 2009):

- *nadomestitev*: katere osnovne vsebine nadomestiti z abstraktnejšimi, zahtevnejšimi;
- *povezovanje*: kako povezati učenje z ustvarjalnim mišljenjem in spodbuditi izvirnost ter inovativnost učencev;
- *prilagoditev*: kako s prilagoditvami vsebin povečati tempo pouka in ali lahko s prilagoditvami učenja spodbudimo učence na višjih taksonomskih stopnjah;
- *preoblikovanje*: kako preoblikovati učenje, da bo bolj poglobljeno, celovito in večplastno;
- *drugačen pristop*: kako pridobiti čas za poglobljeno in zahtevnejše učenje, prilagojeno posebnim interesom in nadarjenosti učencev;
- *izločitev*: katere vsebine lahko izločimo, ker jih učenci že poznajo, in v tem času spodbudimo učenje na višjih ravneh;
- *sprememba ali preureditev*: kako lahko spremenimo ali preuredimo učni načrt, da pridobimo čas za razvijanje izvirnih zamisli in izdelkov.

Diferenciacija pomeni odzivanje na posebne učne potrebe učencev, zato je zavedanje učiteljev o uvajanju diferenciacije v vsako vsebino še posebno pomembno. Pri delu z nadarjenimi učenci upoštevamo naslednje vidike zahtevnosti (Heacox 2009):

- izvirno razmišljanje;
- več dela s koncepti in posplošitvami kot samo z vsebinami in dejstvi;
- kompleksno mišljenje;
- pripravljenost na učenje, ki izhaja iz učenca in ne iz razredne ali starostne stopnje;
- pospešen tempo učenja;
- razumsko zahtevnejše, poglobljene vsebine;
- abstraktni koncepti;
- interdisciplinarno delo;

- kritično vrednotenje;
- opredeljevanje in reševanje problemov;
- inovativnost;
- interesi, radovednost in vedoželjnost;
- vključenost učenca v načrtovanje in odločitve;
- strokovna povratna informacija.

Pri načrtovanju dela z nadarjenimi učenci je pri pouku treba v okviru individualnega programa (IP) opredeliti cilje ali standarde znanja, ki jih je učenec že dosegel, in tiste, ki se jim mora še posvetiti, ter predvideti, kako hitro bo učenec napredoval. Za uspešen načrt diferenciacije je ključnega pomena individualizacija, za katero poskrbi razredni učiteljski zbor v sodelovanju s šolsko svetovalno službo. V pripravo in razvoj individualnega programa morajo biti nujno vključeni tudi učenec in njegovi starši. Za uspeh dogovora v okviru individualnega načrta sta ključnega pomena učenčev interes in njegova zaveza, da bo izpolnjeval obveznosti.

Nadarjeni v praksi

Delo z nadarjenimi učenci je v Sloveniji z uvedbo devetletke večinoma postalo ena od prednostnih nalog vsake šole. Po trenutno veljavni zakonodaji je delo z njimi posebej opredeljeno in nadarjeni učenci niso več vključeni med učence s posebnimi potrebami. Zakonska osnova je omogočila poenoteno metodologijo pri prepoznavanju nadarjenih učencev in delu z njimi, vsaka šola opredeli vsebine in oblike dela v letnem delovnem načrtu, delo z njimi pa poteka po individualiziranem načrtu.

Osnovni namen raziskave, ki sem jo izvedla leta 2008, je bila evalvacija stanja na osnovnih šolah v Sloveniji pri delu z nadarjenimi učenci; ugotoviti sem hotela, kakšen je odnos ravnateljev do dela z nadarjenimi učenci, s kakšnimi težavami se srečujejo in kako poteka delo z njimi na šolah glede na geografski položaj, število učencev, opremljenost šole, število podružničnih šol, predmetno področje ravnateljeve izobrazbe ter kakšen je odnos staršev in širše javnosti do dela z nadarjenimi učenci.

V raziskavi je sodelovalo 114 slovenskih ravnateljev, kar predstavlja skoraj 25 % celotne populacije ravnateljev osnovnih šol. Izbrani so bili naključno iz vseh območnih enot Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. Vprašalnik je izpolnilo 68 ravnateljic (59,6 %) in 46 ravnateljev (40,4 %).

Podatek o letih ravnateljstva pokaže, da je skoraj polovica

PREGLEDNICA 1 Struktura vzorca ravnateljev glede na leta ravnateljevanja

Leta ravnateljevanja	Število	Delež (%)
0–5 let	54	47,4
6–10 let	18	15,8
11–15 let	24	21,1
16–20 let	14	12,5
21–25 let	1	0,9
25 in več let	3	2,6
Skupaj	114	100,0

PREGLEDNICA 2 Struktura vzorca ravnateljev glede na velikost šole

Velikost šole	Število	Delež (%)
Do 200	17	14,9
200–400	53	46,5
401–600	26	22,8
Več kot 601	18	15,8
Skupaj	114	100,0

PREGLEDNICA 3 Struktura vzorca ravnateljev glede na lokacijo šole

Lokacija šole	Število	Delež (%)
Mestno okolje	40	35,1
Primestno okolje	37	32,5
Vaško okolje	37	32,5
Skupaj	114	100,0

vseh ravnateljev, ki so sodelovali v raziskavi, začetnikov (47,4 %), saj delo ravnatelja opravljajo prvi mandat; vseh, ki so ravnatelji manj kot tri mandate (torej manj kot 15 let), pa je več kot štiri petine (84,2 %).

Skoraj polovica šol ima od 200 do 400 učencev (46,5 %). To pomeni, da imajo večinoma po eno ali največ dve paralelki posameznega razreda. Na takih šolah učiteljski zbor sestavljajo po en učitelj za posamezno predmetno področje na predmetni stopnji, razen učiteljev slovenščine, matematike in tujega jezika, saj je pri teh predmetih tedensko število ur večje. Kadrovske težave, ki nastanejo zaradi učne obveznosti pri predmetih z manjšim številom ur tedensko, ravnatelji manjših šol rešujejo z gostujočimi učitelji, kar pomeni, da učitelji za polno delovno obveznost učijo na več šolah. Najmanjši delež predstavljajo šole, ki imajo manj kot 200 učencev (14,9 %); na njih lahko zaradi majhnega števila učencev v oddelku pride do kombiniranega pouka.

Lokacijska porazdelitev šol, ki smo jih zajeli v raziskavo, je sko-

raj enakomerna. V njej so sodelovali ravnatelji mestnih (35,1 %), primestnih (32,5 %) in vaških šol (32,5 %). V raziskavi sem uporabila deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo. Podatke sem zbrala s pomočjo vprašalnika, ki je bil namensko sestavljen. V njem je bilo 8 vprašanj odprtega in 21 vprašanj zaprtega tipa ter 20 ocenjevalnih lestvic.

Konstruktno veljavnost sem preverila s faktorско analizo: na prvi ocenjevalni lestvici (lestvica o pomenu uresničevanja koncepta dela z nadarjenimi učenci za ravnatelje) 1. faktor pojasni 51,77 % variance, na drugi ocenjevalni lestvici (lestvica o težavah, s katerimi se ravnatelji srečujejo pri delu z nadarjenimi učenci) pa 1. faktor pojasni 35,25 % variance.

Zanesljivost vprašalnika sem preverila z metodo notranje konsistentnosti ocenjevalnih lestvic po posameznih sklopih. Izračunala sem Cronbachov koeficient α , ki pove, kakšna je zanesljivost podatkov z vidika notranje skladnosti. Vrednost Chronbachovega koeficienta α na ocenjevalni lestvici o pomenu uresničevanja koncepta dela z nadarjenimi učenci za ravnatelje je 0,81, na ocenjevalni lestvici o težavah, s katerimi se ravnatelji srečujejo pri delu z nadarjenimi učenci, pa 0,76.

Objektivnost izvajanja smo zagotovili z enotnim postopkom anketiranja in natančnimi navodili, diskriminativnost ocenjevalnih lestvic zagotovili pa z večstopenjskimi lestvicami.

Statistično analizo sem izvedla s statističnim računalniškim programom SPSS. Opravila sem opisno statistiko: frekvence, odstotki, aritmetične sredine, standardni odkloni; preizkus hi-kvadrat hipoteze neodvisnosti, Kullbackov preizkus, faktorška analiza za ugotavljanje veljavnosti instrumenta.

Pri analizi prostih odgovorov, ki so jih zapisali ravnatelji, sem uporabila kvalitativno metodo, in sicer kategoriziranje. Njihove odgovore sem kategorizirala v štiri skupine.

Raziskava je pokazala, da ravnatelji pri delu z nadarjenimi učenci ne zaznavajo velikih težav. Na večini šol, ki smo jih zajeli v raziskavo, je delo z nadarjenimi učenci v letnem delovnem načrtu opredeljeno kot prednostna naloga, usklajuje pa ga šolska svetovalna služba.

Ravnatelji so trditev, da delo na šoli koordinira šolska svetovalna služba, v veliki večini (95,6 %) potrdili. Le na petih od 114 šol te naloge ne opravlja šolska svetovalna služba.

Odgovori ravnateljev kažejo, da med šolami ni statistično pomembnih razlik pri delu z nadarjenimi učenci, manjše razlike so opazne le pri vsebinah, saj gre pri šolah iz mestnega in primestne-

PREGLEDNICA 4 Koordiniranje dela z nadarjenimi učenci na osnovnih šolah

Koordiniranje dela	Število	Delež (%)
Da	109	95,6
Ne	5	4,4
Skupaj	114	100,0

PREGLEDNICA 5 Delo z nadarjenimi učenci na družboslovnem področju glede na geografski položaj šole

Geografski položaj		Več ur je namenjenih družboslovnim predmetom		
		Ne	Da	Skupaj
Mestno okolje	Število	24	16	40
	Delež (%)	60,0	40,0	100,0
Primestno okolje	Število	23	14	37
	Delež (%)	62,2	37,8	100,0
Vaško okolje	Število	31	6	37
	Delež (%)	83,8	16,2	100,0
Skupaj	Število	78	36	114
	Delež (%)	68,4	31,6	100,0

ga okolja za enakomerno porazdelitev vsebin dela na vsa predmetna področja, na šolah iz vaškega okolja pa več pozornosti namenjajo vsebinam z naravoslovnega področja (75,5%), manj pa tistim z družboslovnega.

Med odgovori ravnateljev mestnih, primestnih in vaških šol glede razporejanja števila ur za delo z nadarjenimi učenci med družboslovne predmete se so pojavile statistično pomembne razlike ($\chi^2 = 6,025$, $g = 2$, $p = 0,049$).

Odgovori ravnateljev kažejo, da pri delu z nadarjenimi učenci na 31,6% šol namenijo več ur predmetom s področja družboslovja. Med vsebinami za delo z nadarjenimi učenci največ ur z družboslovnega področja izvajajo na mestnih šolah (40,0%), nekoliko manj na primestnih (37,8%), močno pa odstopajo na vaških, saj pri delu z nadarjenimi učenci le 16,2% ur namenijo družboslovnim predmetom.

Delo z nadarjenimi učenci poteka tudi na podružničnih šolah, čeprav je organizacija zahtevna in je treba upoštevati več dejavnikov, med drugim materialna sredstva za prevoze. Iz odgovorov ravnateljev mestnih, primestnih in vaških šol, ki imajo v svoji sestavi podružnične šole, lahko ugotovimo, da v več kot dveh tretjinah primerov (75,9%) poteka delo z nadarjenimi učenci tudi tam. Na šolah, ki so v primestnem okolju, je ta delež največji (88,0%), na tistih v vaškem pa najmanjši (63,2%).

PREGLEDNICA 6 Časovna organizacija pouka za nadarjene učence

Časovna organizacija	Število	Delež (%)
Pred poukom ali po njem	88	73,5
Ob sobotah	20	16,7
Vzporedno	12	10,0
Skupaj	120	100,0

Raziskava je potrdila, da so vsebina in oblike dela, ki jih za nadarjene učence predlaga dokument »Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci« (1999), primerne in jih izvajajo na večini šol, ki jih vodijo anketirani ravnatelji. Večina ravnateljev (88,6 %) je odgovorila, da se nadarjeni učenci pogosto vključujejo v projektno delo, še več (93,0 %) pa, da zelo pogosto sodelujejo na tekmovanjih iz znanj; kar 94,7 % ravnateljev je zapisalo, da se nadarjeni v primerjavi z drugimi učenci pogosteje vključujejo v več interesnih dejavnosti.

Organizacija raziskovalnih taborov ali dnevov dejavnosti je kot oblika dela za nadarjene učence na šolah najmanj pogosta, saj je le četrtnina (25,4 %) ravnateljev odgovorila, da se odločajo za tako obliko dela z nadarjenimi. Gre za nadstandardno obliko dela z učenci, sredstva za izvedbo pa je treba poiskati pri sponzorjih ali pri starših.

Glede na odgovore ravnateljev, ki so sodelovali v raziskavi, lahko zaključimo, da so oblike dela z nadarjenimi učenci na šolah zelo podobne ne glede na okolje, v katerem je šola.

Ravnatelji kot veliko težavo pri organizaciji dela poudarjajo umestitev dodatnih ur za nadarjene učence v urnik. Delo z nadarjenimi na slovenskih šolah večinoma poteka pred poukom ali po njem.

Raziskava iz leta 2013 (Kukanja Gabrijelčič in Čotar Konrad 2015) je pokazala, da se s terminom nadarjenosti koherentno povezujejo opredelitve visoke učne uspešnosti, nadpovprečnih zmogljivosti in sposobnosti posameznika, ki se kažejo v visokih učnih dosežkih. V raziskavi je sodelovalo 277 pedagoških delavcev; največje težave so omenili pri pomenskem ločevanju med nadarjenim in učno uspešnim učencem. Učne uspešnosti ni mogoče enačiti z nadarjenostjo, čeprav imajo učno uspešni učenci na določenih področjih značilnost nadarjenih. To je najbrž eden glavnih vzrokov za število prepoznanih nadarjenih učencev v slovenskih šolah, saj to presega 20 % populacije.

Raziskava je pokazala pomanjkljivo definicijo nadarjenosti, ta-

lentiranosti in učne uspešnosti, pa tudi pomanjkljivo obveščenost in usposobljenost pedagoških delavcev na področju odkrivanja nadarjenih učencev in dela z njimi. Najslabše so ravnatelji ocenili usposobljenost na področju spodbujanja ustvarjalnosti, poznavanje osebnih značilnosti nadarjenih in specialno-didaktičnih zahtev pri delu z njimi.

Pedagoški delavci so kot težavo poudarili pomanjkanje posebnih didaktičnih pripomočkov, dodatnega učnega gradiva, specialno-didaktičnih priporočil ter časovne omejitve in sistemsko neprižnavanje in nepoznavanje dela z nadarjenimi učenci.

Novejše študije (Robinson in Clinkenbeard v Juriševič 2012) kažejo, da so nadarjeni otroci v povprečju dobro socialno prilagojeni, imajo dobro samopodobo, še posebej na učnem področju, in da lahko razvijejo veliko notranjo motiviranost za delo, zato bi veljalo razmisliti o določenih spremembah pri delu z njimi.

Predlogi za učinkovitejše delo z nadarjenimi (Juriševič 2012):

- več individualizacije v okviru manjših učnih skupin;
- pogosteje uporabljena metoda dela *pull-out*;
- možnost individualnih ur z učiteljem (v okviru govorilnih ur za učence);
- več samostojnega projektnega dela v okviru rednih učnih vsebin s poudarkom na medpredmetnem povezovanju;
- kompleksno obravnavanje različnih vsebin s prilagoditvami glede na zanimanje posameznega nadarjenega učenca;
- povezovanje med sosednjimi šolami pri oblikovanju modelov za izobraževanje nadarjenih učencev, izmenjava mentorjev, predstavitev modelov dobre prakse;
- sodelovanje zunanjih ustanov pri oblikovanju in ponudbi taborov za nadarjene učence (npr. centri šolskih in občolskih dejavnosti);
- mednarodne izmenjave nadarjenih učencev;
- več aktivne udeležbe nadarjenih učencev pri pouku.

Zaključek

Primerjava obeh raziskav kaže, da strokovni delavci močneje kot ravnatelji občutijo težave pri delu z nadarjenimi učenci. Povzamemo lahko, da je potrebno dolgoročno izobraževanje učiteljev za delo z nadarjenimi učenci tako na predmetnem kot na širšem pedagoškem in psihološkem področju. V Sloveniji so vsebine, povezane z nadarjenostjo in nadarjenimi učenci, vključene v različ-

ne predmete v okviru dodiplomskega študija, študenti pedagoških usmeritev pa se lahko o delu z nadarjenimi učenci seznanijo tudi med obvezno prakso na šolah. Posebnega predmeta, ki bi bil posvečen vsebinam za delo z nadarjenimi učenci, v Sloveniji nimamo, smiselno pa bi jih bilo za študente posebej pripraviti. Prav tako bi bilo smiselno strokovnim delavcem na šolah ponuditi program stalnega strokovnega izpopolnjevanja s primernimi vsebinami in primeri dobre prakse s tega področja. Pri pripravi vsebin za izobraževanje učiteljev je nujno več pozornosti nameniti medpredmetnemu povezovanju, saj na večini šol, ki so sodelovale v raziskavi, največ pozornosti namenjajo naravoslovnim vsebinam.

Spodbujanje razvoja nadarjenih učencev je tako pri nas kot v mednarodnem prostoru večinoma usmerjeno na intelektualno področje, predvsem na naravoslovno, nekoliko manj pa na družboslovno in umetniško. Pri spodbujanju razvoja nadarjenih učencev je treba posvetiti skrb tudi socialnim veščinam, čustvenemu razvoju nadarjenih ter razvoju veščin s področja sodelovanja, timskega dela, vodenja, razvoja čuta za odgovornost do sebe, drugih in do družbe nasploh.

Posebno pozornost je treba nameniti oblikam dela, obremenitvi nadarjenih učencev in morda pogosteje poskusiti fleksibilno obliko izobraževanja – učenec se hkrati izobražuje na osnovni in srednji šoli. Nadarjeni učenci, ki se v Sloveniji šolajo fleksibilno, navadno poleg osnovne obiskujejo še srednjo glasbeno ali baletno šolo. Fleksibilnega izobraževanja, v okviru katerega bi nadarjeni učenci pri predmetih, pri katerih pokažejo visoke dosežke, obiskovali pouk na srednji namesto na osnovni šoli, pa pri nas še ne izvajamo.

Pri učiteljih je treba zagotoviti ustrezno dodiplomsko in stalno strokovno izpopolnjevanje za delo z nadarjenimi, pri učencih pa spodbujati razvoj z različnimi metodami in oblikami dela, predvsem pa s kontinuiranim načrtnim delom. Pomemben dejavnik so tudi starši, ki poleg podpore svojemu otroku lahko veliko prispevajo kot aktivni udeleženci pri izvajanju programa za nadarjene učence. Gre za področje, ki v vzgoji in izobraževanju zahteva intenzivno, načrtno in profesionalno delo, saj bomo le tako zagotovili, da bodo nadarjeni učenci lahko v celoti razvili in uresničili svoj potencial.

Da bi zadostili različnim interesom, staršem in učencem, na Osnovni šoli Šenčur ponujamo pester seznam dejavnosti. Učenci dejavnosti, v kateri bi si želeli sodelovati, izberejo sami; lahko

se odločijo za eno ali jih izberejo več. Nabor dejavnosti, ki smo jim ga ponudili v šolskem letu 2017/2018:

1. tabori za nadarjene in radovedne učence;
2. strokovna ekskurzija;
3. festival naše prihodnosti;
4. varstveno-delovni center Šenčur – skupne delavnice z gojenci centra, priložnost za druženje, spoznavanje, sožitje in spodbujanje socialnih veščin;
5. delavnice za nadarjene, ki jih organizirajo srednje šole;
6. finančno opismenjevanje – delavnica iz osnov finančne pismenosti;
7. Kdo sem jaz? – delavnice o identiteti nadarjenih in radovednih, o njihovih potrebah, socialni mreži, čustveni inteligenci ...;
8. prostovoljno delo – pomoč učno šibkejšim, druženje z osamljenim učencem, skrb za socialne odnose ...; vse, kar predstavlja odlično priložnost za osebni razvoj;
9. raziskovalna dejavnost – izdelava raziskovalne naloge;
10. tekmovanja – priprava na tekmovanja iz znanj in udeležba na njih;
11. gledališka dejavnost – vključevanje v dejavnosti na področju gledališča, giba, umetnosti v najširšem pomenu;
12. šport – udeležba na športnih tekmovanjih;
13. glasba – sodelovanje v Orffovem orkestru, nastopi na prireditvah;
14. sodelovanje s starši – sodelovanje staršev (starši predstavijo svoje poklicno ali strokovno delo, različne dejavnosti).

Prizadevamo si, da bi učenci razvili svoja močna področja, zato jim omogočamo izbirnost. Učenci sami izberejo eno ali več dejavnosti, za vsakega prepoznanega nadarjenega učenca pa pripravimo osebni načrt. Pričakujemo, da bo vsak učenec v okviru dejavnosti za nadarjene opravil vsaj deset ur letno.

Za vse navedene dejavnosti velja, da se zanje lahko odločajo tudi učenci, ki niso prepoznani kot nadarjeni, so pa radovedni in jih določeno področje še posebno zanima. Tako skupino nadarjenih razširimo in odpiramo možnost vsem. Vsekakor ostaja problematično umeščanje vsebin v urnik, čeprav pri učencih ne opažamo preobremenjenosti, razen kadar se udeležijo več tekmovanj v kratkem obdobju.

Dolgoročno bi veljalo razmišljati tudi o povezovanju med osnovnimi in srednjimi šolami, saj bi lahko tako zagotovili socialno mreženje tako med učitelji kot učenci, predvsem pa izmenjavo primerov dobre prakse. V trenutnih razmerah pa je misel o centrih za nadarjene po vzoru tujine, t. i. inkubatorjev, v katerih gre za sodelovanje med gospodarstvom, podjetništvom, umetnostjo, znanostjo in izobraževanjem, najbrž utopična.

Literatura

- Bezić, T. 2006. *Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Bezić, T. in T. Malešević. 2001. *Spodbujanje razvoja nadarjenih učencev osnovne šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Eurydice. 2006. »Specific Educational Measures to Promote All Giftedness in Europe.« Delovni dokument. http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Specific_measures_giftedness_EN.pdf
- Gyóri, J. G. 2011. *International Horizons of Talent Support*. Budimpešta: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Heacox, D. 2009. *Diferenciacija za uspeh vseh*. Ljubljana: Rokus.
- Juriševič, M. 2012. *Nadarjeni učenci v slovenski šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krek, J., in M. Metljak, ur. 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kukanja Gabrijelčič, M., in S. Čotar Konrad. 2015. »Nadarjeni v slovenskih šolah 2.« *Šolsko svetovalno delo* 19 (3-4): 4-12.
- »Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci.« 1999. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Odkrivanje_in_delo_z_nadarjenimi_ucenci.pdf
- Majda Vehovec je ravnateljica Osnovne šole Šenčur.
majda.vehovec@os-sencur.si